

Afiq Məmmədov

AR ETN Genetik Ehtiyatlar İnstitutu, Bakı

Bitki genetik ehtiyatlarının məlumat bazasında toplanmış yerli ənənəvi xalq seleksiyası sortları haqqında informasiyanın təhlili və onların yayıldığı əsas regionlar üzrə müasir yanaşmalar və GIS texnologiyalı ilə biocoğrafi tədqiqi qiymətli genefondun mühafizəsi və səmərəli istifadəsi işində mühüm vasitədir.

Tərəfimizdən, ilkin olaraq, nar bitkisinin (*Prunica granatum* L.) yerli ənənəvi xalq seleksiyası sortları üzrə respublikanın 10 rayonunda 200-dən çox fermer təsərrüfatını, 678 nöqtəni əhatə edən böyük həcmdə informasiya təhlil edilmişdir.

Narın becərildiyi əsas zonalarda bu bitkinin xalq seleksiyası sortlarının müxtəlifliyini, müxtəlifliyin dəyişmə dinamikasını, ərazilərdə on-farm mühafizənin vəziyyətini, sortların paylanma xüsusiyyətlərini öyrənmək mümkün olmuşdur. Eyni zamanda, sort müxtəlifliyi, mütləq hündürlük, xəstəliklərə sirayətlənmə, yerli bioiqlim göstəriciləri və başqa bu kimi elementlər arasında asılılıqlar təhlil edilmişdir.

Tədqiqatlardan alınmış Marqalef (10,28), Şannon-Viner (2,972) və Simpson (0,901) zənginlik indekslərinin kəmiyyətləri müvafiq bölgələrdə nar bitkisinin yüksək sort müxtəlifliyin mövcudluğunu göstərmişdir.

Sort müxtəlifliyi ilə mütləq hündürlük arasında asılılığın öyrənilməsi ilə aşkar edilmişdir ki, dağətəyi zonalarda (dəniz səviyyəsindən yuxarı qalxdıqca) müxtəliflik daha yüksək kəmiyyət daşıyır.

Nar sortları haqqında toplanmış məlumatlar müvafiq ərazilərin bioiqlim göstəriciləri ilə müqayisəli təhlil edilmişdir. İqlim məlumatları dünya iqlim bazalarının internet resurslarından götürmüş və müvafiq üsullarla GIS proqramına integrasiya olunmuşdur. Tədqiqatlar göstərmişdir ki, illik yağıntıların miqdarının daha yüksək kəmiyyətə malik olduğu ərazilərdə xəstəliklərə sirayətlənmə balı da yüksəkdir, həmçinin mütləq hündürlük artdıqca becərilən sortlar içərisində şirin nar sortlarının müxtəlifliyi artır.

İstifadə olunmuş metodologiya özək kolleksiya siyasətinin həyata keçirilməsinə, rüşeym plazması nümunələrinin daha məqsədyönlü əldə edilməsi və istifadəsinə, bəzi növ və sortların itmək təhlükəsindən xilas edilməsi üzrə tövsiyələrin hazırlanmasına yardım edən tədqiqatlarda geniş tətbiq oluna bilər.